

ВІДГУК

офіційного опонента кандидата педагогічних наук Воротникової Ірини Павлівни на дисертаційне дослідження **Особова Івана Павловича «Формування креативності у студентів гуманітарних спеціальностей засобами інформаційно-комунікаційних технологій»**, представлене на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Дослідження Особова Івана Павловича присвячено актуальній проблемі, оскільки значні суспільні перетворення, що відбуваються під впливом потужних глобалізаційних процесів, розвитку інформаційного суспільства і суспільства знань, посилення конкурентних засад на ринку праці, – зумовлюють необхідність пошуку нових підходів до цілісного процесу професійної підготовки майбутніх фахівців.

Нові виклики потребують модернізації вищої освіти як провідного чинника соціально-культурного відтворення, успішної життєдіяльності людини, її подальшого вдосконалення, розробки освітніх моделей на основі запровадження нових форм, методів, технологій.

Незважаючи на широке висвітлення проблеми професійної підготовки майбутніх фахівців у працях вітчизняних і зарубіжних учених, поза увагою науковців залишилися питання щодо формування креативності у студентів гуманітарних спеціальностей засобами інформаційно-комунікаційних технологій, на що і спрямована робота Особова Івана Павловича. Особливого значення набуває всебічне виховання й навчання студентів гуманітарних спеціальностей як висококваліфікованих професіоналів, здатних діяти в умовах динамічних змін у суспільстві, науці і технологіях, формування їх готовності до самореалізації, розкриття креативного потенціалу у творчій діяльності засобами ІКТ.

Для студентів гуманітарних спеціальностей особливого значення набуває вміння орієнтуватися у високотехнологічному середовищі, використовувати інформаційно-комунікаційні технології як інструмент пізнання та творчого освоєння світу, середовище для спілкування і спільної роботи у навчальній і професійній діяльності.

Актуальність роботи також підсилюється і низкою сформульованих автором суперечностей, які зазначено в авторефераті (с. 2) та рукописі (с. 7) на розв'язання яких і було спрямоване дисертаційне дослідження І.П. Особова, тема якого узгоджена Радою з координації наукових досліджень у галузі педагогіки та психології в Україні (протокол № 4 від 26.04.2011 р.).

Отже, тема дисертаційної роботи є актуальною та доцільною до наукового пошуку, формулювання головних методологічних характеристик роботи є цілком логічним, кваліфікованим, цілісним та виваженим доробком, який заслуговує на схвалення та має наукову цінність. Заслуговує схвалення коректність визначення мети, об'єкта, предмета, гіпотези дослідження (с. 8).

Для розв'язання мети та завдань дослідження здобувач вдало використав комплекс методів теоретичного, емпіричного дослідження та математичної статистики (с. 10-11), які переконливо довели аргументованість та достовірність отриманих автором результатів на всіх етапах експериментальної діяльності. Позитивним є те, що методи добиралися відповідно до завдань конкретного етапу дослідження, прийоми та операції з теоретичним і фактичним матеріалом здійснювалися у послідовності відповідно до програми дослідження.

Цей висновок підтверджується і широким обговоренням результатів проведеного дослідження на чотирьох міжнародних конференціях, Всеукраїнській науково-практичній конференції, науково-практичних звітних конференціях в університеті, де проводилось дослідження; значною кількістю опублікованих автором робіт з тематики досліджень (14 публікацій), серед яких 9 – у наукових фахових виданнях України та 1 – у міжнародному виданні.

Структура дисертації є логічною для послідовного розкриття змісту. Дисертація складається із вступу, двох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, 10 додатків на 84 сторінках, списку використаних джерел із 349 найменувань.

В дослідженні використано більше 40 дисертацій, авторефератів, монографій, 32 публікації іноземною мовою, що підтверджує обґрунтованість методології і змісту роботи на основі аналізу доробку вітчизняних і міжнародних науковців. Робота містить 18 таблиць і 23 рисунки.

У вступі обґрунтовано актуальність теми дослідження, визначено об'єкт, предмет, мету, завдання і сформульовано гіпотезу. Висвітлено основні методи дослідження, розкрито наукову новизну та практичне значення одержаних результатів, наведено відомості про впровадження, апробацію результатів дослідження, публікації, структуру та обсяг дисертації.

Оцінюючи найважливіші здобутки дисертаційного дослідження, необхідно вказати на наукову новизну і теоретичне значення одержаних результатів дослідження. У процесі дослідження І.П. Особовим теоретично обґрунтовано й експериментально підтверджено ефективність педагогічних умов формування креативності в студентів гуманітарних спеціальностей на основі ІКТ у процесі їх професійної підготовки у ВНЗ (формування в майбутніх фахівців мотивації до творчої професійної діяльності, спрямованості на креативне самовдосконалення; використання інформаційних евристик, комп'ютерних технологій візуалізації для активізації творчої пізнавальної діяльності в процесі вивчення фахових дисциплін; формування досвіду творчої діяльності студентів у процесі самостійної роботи на основі Web 2.0-технологій; залучення студентів до мережевої взаємодії в професійних та соціальних інтернет-спільнотах з метою розвитку творчих здібностей та професійної самореалізації); розроблено й обґрунтовано модель формування креативності в студентів

гуманітарних спеціальностей у процесі їх професійної підготовки у ВНЗ; удосконалено форми, методи й засоби процесу формування креативності студентів гуманітарних спеціальностей на основі ІКТ у процесі їх професійної підготовки у ВНЗ; подальшого розвитку набули наукові уявлення про сутність креативності як феномену особистості, сутність та структуру креативності студента-гуманітарія, дидактичні, розвивальні можливості інформаційно-комунікаційних технологій у формуванні креативності майбутніх фахівців у процесі професійної підготовки у виші.

Автором створено банк методичних матеріалів для проведення тренінгів, лекцій, практичних занять, дібрано та адаптовано пакет діагностичних матеріалів для виявлення рівнів сформованості креативності студентів гуманітарних спеціальностей. Розроблена дисертантом програма та навчально-методичне забезпечення спецкурсу „Креативність та її формування” сприяє розвитку креативності у студентів, що підтверджується їх роботами (Додаток М2) та статистичними результатами дослідження та надає методичні рекомендації використання ІКТ у запровадженні контрольньо-діагностичного комплексу для виявлення рівнів сформованості креативності студентів гуманітарних спеціальностей, розкритті креативного потенціалу студентів не тільки на заняттях у співпраці з викладачем а і під час самостійної роботи.

Результати дослідження впроваджено в трьох університетах, академії та інституті післядипломної педагогічної освіти (с. 13 рукопису). Експериментальне дослідження відбувалось у три етапи впродовж 2011–2016 рр.

У першому розділі – „Теоретико-методичні засади формування креативності студентів гуманітарних спеціальностей” – охарактеризовано ступінь дослідженості проблеми, розкрито поняттєво-категоріальний апарат, проаналізовано основні підходи до трактування понять „творчість” і „креативність”, акцентовано увагу на їх відмінності (с. 15-48, с. 29) визначено сутність та структуру креативності студентів гуманітарних спеціальностей (С. 60-69), специфіку професійної підготовки студентів гуманітарних спеціальностей, здійснено аналіз стану сформованості креативності в студентів гуманітарних спеціальностей у процесі фахової підготовки у ВНЗ, узагальнено креативні методи навчання.

В п.1.3. «Діагностика рівнів сформованості креативності в студентів гуманітарних спеціальностей» (с. 85-86 рукопису) розкрито критерії та показники сформованості креативності студентів гуманітарних спеціальностей (майбутніх соціологів та політологів). Всі показники вимірюються відповідними діагностичними методами (Додатки): тест віддалених асоціацій (RAT) С. Медніка, зорієнтований на виявлення вербальної креативності; адаптований варіант тесту „Закінчи малюнок” Е. Торренса, спрямований на вивчення невербальної креативності; питальник Р. Кеттелла; методика визначення мотивації успіху й побоювання невдач А. Реана, порівняння результатів анкетування студентів та експертного опитування викладачів та ін.). Всі результати обґрунтовано і представлено

графічно (таблиці, графіки). Констатувальний етап експериментальної роботи засвідчив переважно середній та низький рівні креативності в студентів, орієнтацію майбутніх фахівців соціономічного профілю на зовнішню мотивацію творчої діяльності, наявність внутрішніх та зовнішніх бар'єрів креативності, перевагу репродуктивних пізнавальних умінь та навичок, це зазначено в висновках, авторефераті (с. 9).

У другому розділі – „Експериментальне дослідження педагогічних умов формування креативності в студентів гуманітарних спеціальностей засобами ІКТ” – визначено й теоретично обґрунтовано педагогічні умови формування креативності студентів гуманітарних спеціальностей – майбутніх політологів та соціологів – засобами інформаційно-комунікаційних технологій : формування в майбутніх фахівців мотивації до творчої професійної діяльності, спрямованості на креативне самовдосконалення; використання інформаційних евристик, комп'ютерних технологій візуалізації для активізації творчої пізнавальної діяльності у процесі вивчення фахових дисциплін; формування досвіду творчої діяльності студентів у процесі самостійної роботи на основі Web 2.0-технологій; залучення студентів до взаємодії у мережових он-лайн спільнотах з метою розвитку творчих здібностей та професійної самореалізації. Науковим надбанням дисертанта є, на нашу думку, те, що у роботі теоретично обґрунтовано, розроблено й експериментально перевірено модель формування креативності студентів гуманітаріїв засобами ІКТ.

Вибір експериментальних (71 студент) та контрольних (82 студенти) груп здійснювався випадковим чином на гуманітарних факультетах вишів: вибірки сформовано однорідними та незалежними ВНЗ України, що цілком достатньо для одержання достовірних результатів, підтверджених у роботі статистичними вимірниками. В експертному опитуванні, яке було спрямоване на виявлення ставлення викладачів (кандидатів і докторів наук) до креативності й творчості, взяли участь 32 викладачі, що дозволило зробити висновки про їх думку та готовність до впровадження методики на формування креативності студентів.

Дослідно-експериментальна робота (формувальний етап експерименту) показала позитивні кількісні й якісні зміни в динаміці рівнів сформованості креативності в студентів в експериментальних групах. Так, кількість студентів із низьким рівнем креативності в експериментальній групі була на 14,7 % менша від контрольної, на середньому рівні - на 24,2 % менша, а з високим - на 38,9 % більша від контрольної. Результати експериментального дослідження засвідчили позитивну динаміку в зміні рівнів сформованості креативності гуманітарних спеціальностей сфери (соціологів і політологів), що уможливило висновок про правильність гіпотези, яка була сформульована на початку роботи. Таким чином, можна вважати, що поставлені в дослідженні задачі виконано, гіпотеза підтверджена.

Вірогідність отриманих результатів і висновків дослідження забезпечено ґрунтовним аналізом значного обсягу інформаційних джерел (349 позицій); доцільно обраними і використаними методами дослідження;

репрезентативністю вибірки; досягнутою ефективністю експериментальної роботи.

Як засвідчує аналіз дисертації, науковий апарат визначено коректно, він відповідає вимогам до такого рівня робіт і є достатнім для розв'язання окреслених дисертантом завдань. Наукові положення, висновки та результати базуються на ґрунтовному аналізі досліджень науковців стосовно: системного, діяльнісного, особистісно зорієнтованого, компетентнісного, синергетичного підходів; теоретико-методичних засад вищої гуманітарної освіти; концептуальних положень наукових досліджень проблем розвитку інтелектуальних і творчих здібностей особистості, психолого-педагогічних засад формування творчої особистості; теоретичних положень про сутність, структуру, закономірності формування та розвиток креативності; теорії та практики формування креативності студентів, використання ІКТ у професійній підготовці майбутніх фахівців.

Висновки дисертації відображають основний її зміст. Вони чітко сформульовані, співвіднесені з задачами, послідовні, змістовні. Зазначимо відповідність автореферату тексту дисертації, узагальнення в ньому всіх складових роботи.

Оцінюючи загалом позитивно дисертацію Особова Івана Павловича, вважаємо за необхідне вказати на ряд міркувань, які виникли в процесі рецензування дисертації і вимагають окремих пояснень.

– Автор приділяє особливого значення у процесі професійної підготовки студентів гуманітарних спеціальностей «складноструктурованості усіх навчальних ситуацій» (с. 77 рукопису) але в роботі зазначається, що теоретико-методичні позиції комплікології ще не знайшли широкого використання у психолого-педагогічних дослідженнях(с. 129), тому потребує уточнення, що означає це поняття.

– В моделі формування креативності студентів гуманітарних спеціальностей засобами ІКТ (с. 115, Рис. 2.1) автором визначено засоби інформаційно-комунікаційних технологій за трьома групами. Деякі з засобів ІКТ описано категоріями і видами (соціальні сервіси Веб 2.0, електронна пошта) а деякі представлено назвами конкретних програм («Squire», «iMindMap» т.д). Потребує уточнення, групи визначають приклади ІКТ засобів чи певну їх систематизацію. Вважаємо в описі моделі краще було прописати категорії або види засобів ІКТ. Наприклад, в моделі до сервісів Google належать тільки search/ Groups/Drive, а електронна пошта, чат – є іншими сервісами, що є некоректним. Можна було визначити технології (Веб 2.0, Веб 3.0, хмарні сервіси чи інші) або за видами (сервіси для збереження даних, пошуку інформації, відеоконференцій та ін.) та їх призначення: візуалізація інформації, спільна робота, спілкування (обмін досвідом), проектна діяльність чи інше. Програма „iMindMap” в моделі не є соціальним сервісом Веб 2.0, а її можливості свідчать про інше. Дисертантом представлено ґрунтовний аналіз засобів ІКТ за категоріями і видами, які можна використовувати для формування креативності студентів (с.140-142), але цей аналіз не знайшов відображення в моделі.

– У висновках (п.5, с.203) автором визначено, що для професійної діяльності соціологів та політологів ІКТ можуть слугувати як об'єкт вивчення, як джерело отримання інформації з соціальних наук, як професійний інструмент дослідника, як технологія презентації актуального соціологічного та політологічного знання. Вважаємо, що можна доповнити ці можливості створенням єдиного інформаційно-освітнього середовища університету на основі використання ІКТ, в якому поєднати відкриті і інституційні ресурси для розвитку креативності викладачів і студентів вишу.

– В дослідженні використано більше трьохсот напрацювань вітчизняних і зарубіжних науковців для визначення умов формування креативності студентів засобами ІКТ у виші. На нашу думку, аналіз нормативно-правового підґрунтя (програм, законів, стратегій розвитку освіти та ін.) надав би більше можливостей дисертанту для обґрунтування актуальності, потреби і можливості запровадження результатів дослідження у ВНЗ України.

Проте зазначені зауваження не знижують теоретичну і практичну цінність проведеного наукового дослідження, яке є концептуальним, цілісним, завершеним, що робить вагомий внесок у розвиток теорії і практики професійної підготовки майбутніх фахівців. Обсяг і зміст дисертації показують, що робота є самостійним дослідженням, виконаним на високому науковому рівні, і свідчать про наукову й професійну зрілість автора.

Дисертація відповідає пп. 9, 11, 12, 13, 14 „Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника”, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 567, що дає підстави для присудження Особову Івану Павловичу наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти.

Доцент кафедри методики
природничо-математичної освіти
і технологій Інституту
післядипломної педагогічної
освіти Київського університету
імені Бориса Грінченка,
кандидат педагогічних наук

І.П. Воротникова

